

П Р О Р И В

У дверях клюбу натовп робітників розколювався на дрібніші гуртки. І гурти прямували до сліпооких бараків. Балачки гостряками слів розгинали порядок денний „виконання промфінплану“ й збуджували дрімотно-чарівну ніч:

— Шпалов, ліквідували прорив?... хо-хо-го-о...

— Засипалися, ударники...

Сипався гостренькій смішок на адресу купки робітників бригади тов. Шпалова, першої й єдиної на цегельні.

— За три дні ліквідуємо прорив... ліквідували?

— Ударники на словах!

— Так нароблять цегли для Тракторобуду.

— Нароблять...

Свистіли стрілами додаткові глузливі вигуки.

Бригада не боронилась — даремно й недоцільно: протягом трьох днів бригада зобов'язалася ліквідувати прорив на пресі № 3, а ось працює три дні, а прорив не ліквідується, а поширюється.

Бригадир — партизан, пройшов нога в ногу з роками громадянської війни, не знав перешкод на фронтах.

кривавих боїв. Але тепер перед ним повстало, як і перед кожним членом бригади, „чому“ не ліквідується, а поглиблюється прорив.

Шпалов мацав круг себе очима, ось вони — наймити, бідняки, середняки, вчора — сини степу, сьогодні — на цегельні ударники. Крихкий матеріал, його треба перетопити в пролетарському казані й зробити ударну бригаду — живу скелю, об яку розіб'ються: брак, прориви, прогули й літунство. Тяжко... тому й узяв на себе Шпалов це завдання. На легке знайдеться людей — ганчір'я, онуч.

— Хлопці, — гукнув бригадир у натовп, — чули, як б'ють передових? Завтра останній день, одно з двох — ліквідуємо прорив або себе, як бригадира.

— Шпалов, випиши мене й Огурцова із членів бригади, — плутались слова в кільцях сорокалітньої бороди.

Ці слова мов вогонь у поросі викликали вибух обурення в бригаді.

— Чому не виписувалися, коли виробляли по 30 тисяч?

— Злякалися труднощів?..

— Малий заробіток, шкурники...

— Товарищі, — спинив Шпалов, — ударник є боець на трудовому фронті. Огурцов та М'який це — уламки старого села, вони зменшують міць нашої бригади.

— Де тут Шпалов? — почулося раптом од заспаного юнака.

Поряд ішов другий, обидва в спортсменках.

— Ось він, — всіхнувся бригадир.

— Ми мобілізовані комсомольці, направлені працювати на цегельню.

— Чудово, — маємо два молодця на місце М'якого та Огурцова.

Невеличкою крейдяною горою простягнувсь ряд побілених бараків, до одного з них прямувала бригада.

Частину робітників проковтнув біленький барак, інші залишалися поспівати, викинути в пісні вогонь свого серця й запалити ніч соняшно-трудогим днем.

Цегельня здригувалася від шаленого танцю чавунокрицевих машин. Прес велетенською черепахою в'пався в цементове тіло підлоги. Тісто глини в безкрайній стрічці повзло з ніздрів пузатого шнака, зрошувало собі м'ясисті ребра з мундштукових рурок і повільно лягало під ніж в руках Шпалова.

— Товаришу Голоде, сьогодні останній бій, — слова Шпалова пливли в маснім повітрі, плутались поміж пасами й летіли до вух машиністових, — підкручуй гвинти.

Голод, з цапиною борідкою, завжди мружив очі ніби від сонця.

— Машини працюють на 100, решта за вами.

Іванов-машиністів помічник, з мобілізованих комсомольців, крутився над вальницями, підливав олінафту й мастив міцні зуби трибів. Ось він, на носі шнека, прочищає мідні ніздрі мундшуків. З мундшуків ішов брак — замість щільного ребра на глиняній стрічці чорніли порожняви й мережі щілин, мов зграєю голодних собак були пошматовані рубці глини.

— Шпалов, гукни глиномісові — сухішу нехай дає, — турбувався Іванов, мацаючи глину.

— Повчи їх, Іванов, — мружився Голод.

Зник брак, глина в мармуровосірому блисківі вибігала з обоймів мундштука.

— Браво, Іванов, — міддю дзвеніли слова, вилітаючи з повних порепаних губів відхvatниць та вагоновізниць.

На декілька хвилин розгорілася праця. Але.., момент — і завмерло шнекове нутро, спинилася безкрая стрічка глини.

Даремно силкувався пас повернути шнаковий вал, б'ючи свої гарячі груди об холодний чавун шків.

— Ей, чортяка, — це машиніст до глиноміса, — рідшу давай, машину поспуєте.

Рідша глина, — пішов брак... Сотні, тисячі цеглин з оголених рук відхvatниць летіло до браку. Шнек, обкиданий горами браку, скидався на бюрократа по вуха в папірцях.

— Треба перешити шнекового паса, — казав Іванов, встромляючи очі в хід пасів, — сковзається, не бере сухої глини.

— Річ не в пасах та машині, а в робітниках.

— Товаришу Голоде, „чому“ на першому й п'ятому ця бригада виробляла по 29 — 30 тисяч.

Шукав Шпалов розгадки в цупиній бороді машиніста.

— Виробимо й на третьому, — споломенів Іванов, — товаришу Голоде, давайте перешиємо паса.

— . . . курей не учать. За свій вік поперешивав пасів більше ніж волосся на твоїй голові, туго натягнутий пас — небезпечний для машини, а за машини відповідаю я.

— А за брак хто відповідає?

— Хто наробив, той і відповідає. Звісно, бригада.

— Робітники не винні, винна машина та той, хто не хоче цього зрозуміти.

— Що?.. — борідка мов ніж встромила в повітря.

Неприродні для преса звуки, важкий гуркіт у вальцях і вогневі бризки припинили балачки. Очі всіх

мацали повногруді вальці. Два паси голодними гадюками лежали на підлозі, вишкіривши зуби розірваних швів. Звільнений з обіймів паса маховик з неймовірною швидкістю крутився в повітрі.

— Не бригада, шкідники зібралися, — кричав Голод, зупиняючи мотора.

— Прогонич! — Іванов тримав здавлене тільце прогонича. — Як він не поплив у шлунок шнаку?..

— За три дні, шостий раз, — не прогонич, так мутра, — галасував машиніст, випихаючи себе з цегельні — ударники!.. нароблять, а ти відповідай за них...

Шпалов підбіг до слових. Робітники з лопатками копалися в грудях навезеного шару.

— Хлопці, треба дивитися в обидва, так попсуємо машини, — кидав Шпалов у купу спітнілих облич.

Шкурка, мобілізований комсомолец, підійшов до свого бригадира, з серйозним, припудреним глиною обличчям.

— В нашій бригаді є Межовий, син розкуркуленого.

— Не може бути, — документи перевіряв сам.

— З нашого села, батько його мав парового млина, майстерню; цієї весни розкуркулили.

— Значить в сільраді кумов'я, — здвигував бровами Шпалов, — по документах він наймит.

— Треба зняти його з роботи.

— На ділі впіймаємо, слідкуй...

Прийшов з Голодом технічний керівник, Носін — борідка в два клинчики й окуляри на носі.

Техкерівник узяв здавленого прогонича, повертів ним під носом, промимривши багатовиразне — ум-гу-ум-у-м...

— Товаришу Носін, наш шнек заслаб на шлунок — не пресує рідшої глини, а густішу пас не тягне.

Носін націлявся окулярами в обличчя Іванова.

— Ти у нас працюєш перший день, не встиг обізнатися з порядками на цегельні. Всі заяви і пропозиції, кажи не мені, а машиністові — додержуйся єдинопочатковості.

— Ножі — казав далі Іванов, не помічаючи націлених окулярів, — на шнековому валові повернуті на малий градус, це зменшує випускну спроможність преса. Перевірте. — Поліз до шнека, деручися через гори браку.

— Ось воно що! — скрикнув Іванов і м'ячем злетів до Носіна, схопив техкера за руку й потягнув до люка в шнеці. Пальця з ножочисток відкручено на два сантиметри, тому й кепсько пресується глина.

— Голод, хто відкручував пальця? — запитав Носін, підбираючи скло розбитих окулярів.

— Ніхто там нічого не крутив, — знизав плечима Голод, — так працює з початку сезону.

— Три дні тому майже не було браку, — втрутився Шпалов.

— Інші робітники працювали, — ошкірився машиніст.

— Зшивайте паси й пускайте преса, побачимо в чім річ, — обтрушувався Носін від липучої глини.

— Впіймали! — розляглося пронизливо в цегельні.

Шкурка тримав Межового, а в руці коротенький ковало́к рейки.

— Кинув у вагонетку...

Шпалов узяв обрубка.

— Не витримали б горлові перепонки у преса, як ти гадавш, Голоде?

Очі Шкурки вп'ялися в машиністове обличчя.

— Це й ви тут, Дмитро Івановичу? куркульську шкуру Межового скинули? замінили на пролетарське прізвище? „Голод“?.. Бачите, що синок ваш робить?..

Під загрозливими блискавками ударницьких очей машиніст тремтів мов у пропасниці, пас вивалився з рук, борідка тіпалася телячим хвистиком.

— Зрозуміло, більш, ніж зрозуміло, — стискував зуби Шпалов, — господа Межові, будь ласка, до заводу, там розберемось, у чийй ви шкірі.

— Ум-гу-у-ум, — муркотів Носін. — Товаришу Іванов, тимчасово працюйте за машиніста, зпивайте паси й по перерві пускайте прес.

Кипіла праця у вогні ударної бригади.

— Іванов, краще змазуй свою цокотуху, — вилітало з-під червоних хустинок вагоновізниць та відхватниць.

Іванов жив рухами, ось — біля вольтметра момент і вже наливає у вальцівниці мастила, мастить зуби трибів, підкручує гвинти, мацає м'язи крицевих валів. А зупинившись на хвилину, гостро слідкував за звуками й рухами машин. Це їздок з кров'ю в жилах з розтопленого чавуну, загнуждавши пасами чавунні крила маховиків, упевнено керував машиною.

— Шпалов, 10000 за дві години, — сміялися спітнілі обличчя кругових.

Шпалов бачив, як під ніж в його руках, з невичерпного джерела, в м'ясистій стрічці неслося жовтозелене золото глини. З рук відхватниць птахами летіли цеглини, наповняючи полицки вагонеток.

Навантажені вагонетки викачувалися в нутро крилатих сушилок. 22400 цеглин за чотири години.

На годину 5600, а за пляном треба 4000.

Жива скеля...

Кожний ударник бачив в собі частину живої скелі, відчував усіма артеріями свого серця, як об скелю розбивалися: брак, швидництво, прорив.

З И М А   Н А   Б У Д І В Л І

Ти знов прийшла,
суворая зима.
Ти знову сиплеш
білим снігом з неба.
Та годі вже,
бо простору нема
того, що був
для тебе.
Там, де був степ
і в просторі
сумнім
ти звіром вила,
голосно ревучи —
теперь за домом
вирастає дім,
теперь за цехом
виріс цех блискучий.
І там, де був
розстелений
твій сніг
рівненьким шаром,

наче скатерть біла,
уже його стоптали сотні ніг,
уже його доріжки
густо вкрили.
Нема простору!
Годі вже! Нема!..
І не повернеться
ніколи.
І ти, суворая
завзята зима,
не вбачиш
бувше поле.

С И М Ф О Н І Я   Д О Б И

Симфонія доби моєї!
Люблю стяг трудовий.
Срібло ланів комунівських,
Заводів гул новий.

Сьогодні батько радий мій
В комуні орав лан,
Куркуль і піп в агонії
Останній втратив плян...

А брату — скільки радості:
Завод новий димить,
Брат міцно в руках премію
Ударника держить.

О, де така земля ще є
І де такі плоди,
Щоб світ родили радості
Будови і мети.

Симфонія доби моєї!
Люблю стяг трудовий.
Срібло ланів комунівських,
Заводів гул новий.

Г   І   Г   А   Н   Т

Пісня це праці
Злилася в акорди
Спільної думки
Нового труда.
Тут світові
Ми бачим рекорди,
Темпи в роботі,
Що світ ще не зна.
Труд то буде
Фортецю червону,
Велетня велетнів,
Серце ланів.
Це джерело буде
Коней залізних,
Звідціль підуть
Тисячі тракторів.
Всюди ці коні
Залізні помчаться,
Наші лани оживуть,
Як пройдуть
Низкою рівною
З піснею новою,
Дружно в степах
Трактори загудуть.

Дні боротьби
Того фронту тяжкого
Славити буде
Історія їх,
Знатиме світ,
Як боролись герої.
Тут тисячі
Цих борців молодих.

* * *

Ливарний. Кузня. Прорив...
Бряцають телефони.
Залізні нерви
Несуть телеграму
В Парком,
Штаб б'є тривогу,
Біжать командири.
Мітинг. Прорив...
Засідає Цехком.
Збори. Година —
Вже рапорт в Паркомі
Коротко, ясно :
Готово! Йдемо!
На штурм ми готові,
Готові загони.
Ми в термін гігант наш
Країні дамо.
Вийшли на штурм
Сімсот чоловік
З піснею дружною,
Ніби на свято,
Щоб працювати
Всю ніч.

З А Т Р А К Т О Р

Таке просте село... Крутоярівкою зветься — осілося в балці, обгорнулося верховіттям кучерявих дерев і напруженою ходою веде своє життя.

Просте буденне життя. Невелике село... 57 хаток. Повгрузали до половини в землю, стріха об стріху торкається. Блимають одним, рідко двома, малесенькими віконечками, пнуться догори, ловлять світло. Залетить, якось ненароком паємо осіннього, що вже не гріє, сонця, сховає його в собі віконечко і знов благальним поглядом дивиться туди ж. А поруч ліси шумлять, колише їх підхмарний вітер, обвіває лісовою насолодою.

В Крутоярівці завзято працює колгосп.

Але сил не вистачає. Ребра гнуть у бідних конячок від оранки. Болять плечі. Постирали настирливі хомути, і сочиться кров.

Голова колгоспу Дорош Огієнко, йдучи за плугом, що ріже на нерівні скиби чорноземлю, не вперше вже починав думати.

— Так. Коли б нам в колгосп трактора. От ми б показали ще темпи в нашій роботі. Остаточнo придумали.

шили б кугутів, що завоювали були серед селян почесну назву „хазяї“.

А то що? Шкребеш плугом на оцих нещасних коненятах, черваків тільки на зиму в землю загортаєш, а толку мало. Рвуться сторонки, та конопель не вистачає до цих широкоребрих.

— Так, коли б нам в колгосп трактора. От зажили б...

Рвучко пливли в Дорошевій голові думки, а він ішов за плугом. Не раз повторював він це, пораючися отут біля плуга, а думки не давали спокою.

— А ви, дядьку Дороше, не читали в газеті про Тракторний завод? — обізвався дядько Баглам, що поруч Дороша різав плугом на скиби землю. Він черваком залазив у землю, копирсав її, розкидав на обидві сторони лемеша. Леміш виблискував проти сонця — грали на ньому соняшні скалки.

Дорошеві при слові „Трактор“ аж руки ненароком здригнулися, а в очах засвітилися вогники. Всередині щось тепле розлялося і на мить дало спокій серцеві, що билося весь час, наче прострілена стрільцем пташка. Повернув голову й очима вп'явся в Баглама. Він, згорбившись, йшов борозною, кінці віжок на шиї, в руках — ручиці. Не помітив Дорош, як сіра вилізла з борозни і, прошкандибавши трохи по стерні, пирснула, скосивши очі до воза, і стала. Ноги налетіли на ручиці. Дорош обернувся:

— І куди ж залізла, лиха личино. — Сіпнув за віжки, поставив сіру у борозну, махнув у повітрі батіжком, і ледачкувата сіра знову захитала головою в такт ході з своєю напарницею.

— Но, но, — прикрикнув хрипуватим голосом Дорош, і знову леміш почав різати землю. Дорош обмахнув ру-

кою пиліюгу на вусах, шарпонував ще раз батіжком по широкоребрих і зрівнявся з Багламом.

— Кажеш, завод будують?

Де?

І гострими очима подивився на Баглама.

Баглам, наче відчувши якусь поважність, відповідати не поспішав:

— Сашко Холодів вичитав у газетці, що починають будувати завод. Вироблятиме на рік 50.000 тракторів, справжнісіньких Інтернаціоналів. Говорив Сашко, що кращі будуть за Фордаєвські.

— А де, не пам'ятаєш? — запитав Дорош.

— Будуватимуть цей завод? — Багламові чоло взялося зморшками.

Насупився і зробив суворе обличчя. Видно, щось пригадував.

— Та так десь недалеко від Харкова, здається.

Тепер Дорош роботу виконував механічно. Швидше на обід та побачити Захарка, почитати новину. Не абияку новину, а таку, що дасть багато корисного. А до обіду ще далеченько.

І знову взялись за оранку, руки натискували на ручиці. Віяло прохолодою.

До обід трьома плугами десятинку вклали.

— Ну й то добре. І на обід можна рушати, — весело мугикав Дорош.

А всередині розтавало щось тепле, тепле і так ніжно голубило його.

Застати в обід Дорошеві Захарка не пощастило.

Пішов у сусіднє село, та там і застряв. Всередині наче муляли черваки.

— Увечорі обов'язково буде — приходьте, — казала Захаркова мати.

— Добре, добре, — нашвидку, виходячи з хати, говорив Дорош. А опинившись уже за сінешніми дверима, кинув:

— Хай же Захарко газетку приготує, що про тракторний завод пише.

— Добре — почув відповідь і побіг крученою вуличкою.

.....

Поволі надходив вечір. Огортав усе своїми тінями. Дорош, скінчивши ранку, з товаришами поспішав до села. Перед ним широко розіслалась білина степу в вечірніх сутінках. В небі висіли набридлі осінні хмари, а сонце на обрії здавалось ось-ось замерзне — доживало останні хвилини свого життя. Дорош захеканий прибіг до Захарка.

— Де?

— Он — на столі — показав рукою Захарко і цікавими очима слідкував за Дорошеvim рухами. Той схопив газету зі стола і жадібно читав:

— Будують тракторний завод на ст. Лосево, біля Харкова. Робітної сили не вистачає. Прохання до всіх колгоспів, коли є зайва робітна сила, надіслати на будівництво. Цим ви допоможете вчасно пустити завод. Завод вироблятиме на рік 50.000 тракторів „Інтернаціонал“, удосконаленіших за Фордзони.

Внизу ще рядків 30 подробиць.

Радісно загомоніло в голові.

Пробіг ще кілька разів очима газету і поклав її обережно до кишені.

— Обов'язково треба скликати збори колгоспу та прочитати цю статтю. Добре — думав Дорош, виходячи із хати.

У простій селянській хаті — тісно. Людей повно. Відчинили і двері, щоб було чути до сіней — і там народ.

Це збори Крутоярівського колгоспу. Дорош незграбними словами доповідав:

— Товариші. Знайте самі — без трактора мука, а не робота. А ви чули мабуть, що на Лосеві тракторний завод будують. Ось прочитаю вам, що пише про завод газета.

Дорош взяв зі стола газетку і почав читати. Слухали з великою увагою, так як колись слухали звістку про скинення царя. Часто шмигали носами. Дорош скінчив читати.

— Дак бачите, — знов почав він, не вистачає робітної сили будувати завод. Як бачите самі, що тут прохають в яких колгоспах є робітна сила, то надсилати на будівництво.

Всі ще з більшою увагою слухали Дороша.

— Дак от зараз не робота без трактора, і в мене, товариші, думка є про допомогу заводів. — Дорош зупинився і перевів подих.

— Далі, що? — Вихопивсь хтось із середини. Дорош, побачивши у більшості добрий настрій, вів далі:

— Дак оце я й говорю, що в нас, знаєте, як сказати правдиво, то є зайва робітна сила. Бачите ще ось і зима надходить, робити всім майже нічого. От я й пропоную відрядити бригаду хоч чоловіка з десятих на будівництво.

Всі загомоніли, засперечались з своїми товаришами.

— Ну, а чому ж? Можна, я думаю, й відрядити. І я сам з великою охотою поїду, за теслю стану, — обіз-

зався з кутка дядько Карпо. Старенький вже. Хтось із кутка заляпав у долоні, хвилина тиші в хаті.

— Я теж поїду. Запиши й мене, Дороше. Буду мури кам'яні класти. Мулярем двадцять років проробив. Будинки ого-го які в місті клав, — озвався Онопрійчук Федір. — Запиши, Дороше — й витер рукою спітніле обличчя.

Дорош, побачивши, що в добровільці, радів.

— Хто ще?

— Та ось ми утрюх готові поїхати, але не маємо кваліфікації — чи треба там таких? — Запитав один із трьох молодих хлопців і соромливо озирнувся навкруги.

Хтось під'юджив з кутка:

— Кизяки возитимеш — і куди ото носа пре. Оженився б, а то...

Дорош зрозумів, що треба робити. Кинув свій гострий погляд туди, звідки чулися смішки.

Говорила Настя Беркаш, а побачивши погляд Дороша, замовкла.

— Так ставитись не треба, це всі знайте. — Дорош підвищив голос:

— Це називається агітацією, що її ведуть тільки куркулі. У колгоспі цього бути не може.

Всі презирливо глянули на Настю.

— Та я жартома, — зніяковіла Настя. І знов тиша. Дзижчали на комині мухи, гавкали на дворі собаки.

Холодний вітер задував у розчинені двері.

— Вас, товариші, я запишу, будете зразу чорноробами, а там кваліфікації навчитесь, — відказав Дорош. Згодні?

— Ну, да, запиши. Поїдемо, — почувлася дружня відповідь.

Потім записалося ще десять чоловіка.

Збори весело закінчилися. Всі висловлювали свої побажання майбутнім робітникам Тракторобуду.

Дорош зібрав довкола всіх, що записалися, і вів розмову.

Вирішали, коли виїжджати. Вирішили їхати через вісім день.

На дворі пахло осінню. Часто падав дощ, туман, плакала осінь неприємним дощем.

Через вісім день бригада колгоспівців готова виїжджати на Тракторобуд. Прощалися з сусідами; в кого була дівчина, довго сиділи, закутані кожухами, і спершися на тин, похмурими вечорами. Лігши спати, довго думали, уявляли собі Тракторобуд в різних варіаціях, якесь нечуване виробництво.

Бригада їде до станції на возах. Колеса загрузають в чорній масі, поволі обкрутяться — наберуть грязюки, обтрусяться й знову.

А позовкле листя тріпотить, киває на північ, південь, схід, у всі боки передає привіт.

Ну й що ж, нехай. Пошепочеться й перестане, коли треба буде.

* * *

Ритмом вистукують колеса паротяга.

Летить. Свисне свисток, роздере на клапті вогке повітря і знову вперед.

Підбіжить до станції, запитає семафора рвучким гудком і знову вперед. Несе колгоспівських гінців на Тракторобуд.

Всі тихо сидять у вагоні. Більшість поприпадало до вікон — спостерігає, як з'являються на обрії хуторі і миготять перед очима гони за гонами чорної зораної

землі. Дядько Карпо з задоволенням шмигнув носом, обвів очима товаришів і виголосив:

— Це видно, що мають трактора. Добре на зяб зорали, колективно, бо обніжків нема, — і кивнув головою в вікно.

Всі припали до вікон, але ріллі вже не видно. Потяг залишив її ген — позаду. Знову припадали до вікон, і очі чогось шукали на обрії. Цокають ритмом колеса.

Дядько Карпо, коли потяг минув кілька станцій, вимовив:

— Гляньте, — і показав рукою у вікно. Бачите — це одноосібники.

Як вони живуть так, чому й досі не зрозуміли вигоди колективної праці? Туляться по тих нещасних нивках.

Всі уважно глянули.

— Так, правда ваша, — говорив Тупаченко, не відриваючись від вікна. Його кремезна постать наче вросла у стіни вагона.

На обличчях застигла залізна впертість. Перед очима встали убоги нивки, що соромливо тулились одна до одної, одна від одної менша, обніжками відгородилися, миготіли на обрії хуторі, села.

Аж ось — Тракторобуд.

Висіли з вагона, йшли поміж великими кам'яними спорудами. Збоку видно великі шестиповерхові будинки, справа залізні балки сміливо дивилися в хмари.

— Тут завод і місто. Груба, — вихопився Данило — може й нам доведеться тут жити.

Тупаченко хитнув головою:

— А втім, хто зна. Ми ж наче сезонниками будемо.

Мовчки пішли брукованим шляхом шукати будьому.

* * *

— Хлопці, нажмись. Сьогодні треба обов'язково кінчати рихтовку майбутнього цеху,— виголошував колгоспівець Степан Тупаченко, бригадир колгоспівської ударної теслярської групи.

Веселіше говорять сокири, й рихтовання швидко пнеться вгору, здається, хоче досягти своїми верхівками хмар.

Рихтовання скрізь. Коли увійдеш в середину цеху, здається, що увійшов в густий ліс, поплутались дошка з дошкою, утворюючи штучне гілля.

Працюють.

І позаду почулись чийсь кроки.

— Здорові, тупаченківці. Я оце прийшов від нашої бригади, побачити, як ви працюєте, чи виконуєте угоду на змагання. Правду сказати, спостерігав з-за дошок, уперті бачу колгоспівці — молодці. На ударному будівництві працюєте по-ударному. Оце заходив до групи Кривенка — кволо працюють, хоч і оголосили себе ударниками. Ламаївці теж, правда, моторніші за кривенківців, але темпів не видно. Це ви сьогодні? — здивовано запитав і показав рукою на рихтовання.

— Еге. Чого ви так дивуетесь?—спитав дід Карпо, розглядаючи розбиті щиколодки.

— А ви що, хіба на встигли цього зробити? Ми ж по договору маємо разом закінчити.

Корній, представник групи Даченка, наморщив лоба, скинув шапку, почухав потилицю, хоч воно й не свербіло, і, опустивши очі долі, додав:

— Здається, ми на два дні відстаємо. Не добре.

* * *

Значить, позавтра перевіряємо договір, вже два місяці. Час,— одрубав Тупаченко, прикріплюючи балку

— Будуть преміювати вашу групу — я в будькому чув, — наче з нехиттю вимовив Корній, водячи очима по риштовці.

Настрій піднявся. Швидше забігали обухи сокир, забиваючи цвяхи.

Представник від будькому урочисто вичитував:

— Групу Тупаченка преміювати за ударну роботу. Премія — книжок на 50 карб. для колгоспу, звідки вони прибули.

Уважні і серйозні, стояли слухачі.

— Група на протязі двох місяців досягла темпів, яких не знає жадна група теслярів — урочисто казав далі представник. На стіні висів портрет Леніна і, весело всміхаючись, додавав урочистости. Представник передав літературу ударникам.

— Ми маємо надію, що завтра ви покажете ще більші темпи у своїй роботі.

— Передайте літературу на село, — наказували.

— Добре.

— Все буде зроблено.

Ранки почали вдягатися в сизі тумани. За два сажні перед собою нічого не видно. Видно обриси цехів, наче вони далеко, далеко, деś на обрії.

Мине ранок, надійде день, день напруженої праці. Визирне сонце — поспішає в своє тепле кубло. Виринуть цехи з туману, встромлять свій погляд у котловани, а вони глибокі, облягли рівною стежкою. Біжать рейки понад стінами крученою змією.

Невпинно мигають по них вагонетки з камінням, вапном, дошками. Гудуть мотовози. Свисне свисток, злякає необережного їздока. Затихне. І знов усе так, каміння, цегла, дошки, земля — звичайна картина, картина будівництва.

Навкруги копошаться робітники, будують. Яке тільки могутнє їх будівництво. Могутні вони. По жилах тече кров, запечена сонцем, морозами. У них кров — вогонь.

Працюють безперерійно. І коли спускається на землю, огортає все густий морок, сліннуть очі, по кутках стін уступаються тіні — бетонувальники працюють.

Згадаєш ту сувору зиму, коли почали будувати завод. Де стоять зараз цехи, будинки, було тоді біле поле, покрите снігом.

Приїдеш було, вискочиш з вагона, рване вітер і несе тебе в кучугури, в палаци білої зими. Холодно.

Сушить вітром, збиває з ніг — цілує обличчя м'якими поцілунками.

Почали будувати. Будували зразу бараки — все перемогли, і тепер стоять напівготові цехи. Працюють тисячі робітників. У п'ятнадцятитисячній масі робітників ворухиться і колгоспівська ударна бригада.

Дід Карпо починав розмову:

— Я чув, що на будівництві є куркулі з нашого села. Вчора стою біля Церобкоопу, коли дивлюся. стоїть проти мене Михайло Гуринів. Я тільки до нього, а він за крамницю хвись і нема.

— Позалазили гади — недобре вони тут роблять.

Тупаченко швидко заговорив:

— Бачив навіть на цій ділянці Захарка Крилля — не знаю, де тільки працює. Завтра вихідний, піду в особистий стіл усіх виявлю.

— Вчора перерізано водогінну кишку, вода затопила підвал з цементом.

— Це справа чийх рук. Га?

— Відомо, хто це робить.

Всі чомусь притихли. Кожен уважно слідкував, щоб не пощербити сокири, щоб лезо не потрапило на гвіздок.

Гупали дошки.

Петро нарешті заговорив:

— Бісові на горі розносилися, обережно треба, а то дивись кого ще й стукне. Гляньте, тріски під ноги падають, а там, дивись, ще і дошка летить.

Часто спадали з гори тріски, невеличкі щматки дошок, попадали по ногах, зачіпали по плечах.

— Хтось нарощне,— сказав Петро, складаючи руки трубкою, потім притиснув їх до рота, набрав повні груди повітря, озирнувся навкруги і голосно гукнув:

— Обережніш...

Але не закінчив. Праворуч щось гукнуло, шарпнулось, зойкнуло й повалилося додола. Глянули. Дев'ятиаршинка звалилася з гори й поцілувала бригадира групи, Степана Тупаченка. Лежав горілиць, в руках сокира, й на голові виступила кров.

Вгорі щось заворушилось.

Очі звели догори. Чись знайоме лице заховалось за дошки.

— На гору,— крикнув хтось в розпачі.

Тіла пірнули до східців. Ноги затупотіли по дошках. Ворог тікав.

— Їх двоє,— шепнув хтось ззаду.

Данило випередив усіх і стрімголов біг по слідах ворога.

Дві постаті маячили спереду, швидко деручись по східцях. Хиталися дошки.

Тупотять ноги по мокрих східцях. Данило глянув. Ворог вибіг на останній поверх. Напруживши м'язи, Данило заскреготів зубами і міцно стиснув кулаки.

Ворог вбік, праворуч, ліворуч, але тікати нікуди. Ззаду по східцях біг натовп.

Мить, і Данилова нога підчепила другу. Захекане тіло повалилося долі. Навколо загомоніли:

— Оксентій Лавриненків, розкулачений з нашого...

— Бий!

— Ні!

— Розберемось.

В цей час Данило погнався за другим. І раптом остовпів: ворог з розгону кинувся додолу.

П'ять поверхів, — промайнуло Данилові в голові, — Туди і дорога.

Повагом повертався назад.

— — —

Карпо Сміленко писав листа до колгоспу:

„Всі працюємо. Несподівано спала на нас біда. Степана прибито, Оксентій Лавриненків, розкулачений з нашого села, що вліз на будівництво, щоб розбивати те, що ми завзято будуємо. Він кинув з гори цеху дошку, і Степана тяжко поранено. Тепер хай знають. Ми не спимо. Ми їх усіх відціля повикурюємо, а їх сюди поналазило до біса.

Завод пустимо вчасно. Степан видужує. Ми часто гуртом мріємо про те, як ми привеземо до села трактор, — а це ж скоро буде — як він упреться своїми плугами в землю нашу, колективну, і пооре все, все. Тоді вже не будемо тягати на оранку всіх широкоребрих. Бувайте. Привіт всім колгоспівцям“.

— — —

Коли Дорош одержав листа, зачитали на зборах колгоспу.

Всі, збентежені вчинками ворога, ухвалили одностайно резолюцію:

— Наказуємо вам працювати на Тракторобуді, не покладаючи рук. Викривайте й далі оскаженілих ворогів будівництва. Співчуваємо Степанові. Йому від нас палкий привіт. Працуйте. На допомогу надсилаємо ще п'ять чоловіка мулярів. Скоріше давайте трактор.

Надходила зима.

САНЬКО ВЕРБІЙ

Л И С Т Д О С Е Л А

Не журись,
моя рідне село,
що тебе я
надовго покинув,
що покинув куток,
де дитинство цвіло,
не журися,
я ще не загинув.
Не журися,
що кинув лани,
де хліба
зеленіють високі;
не журися,
що скинув
косарські штани,
полотняні, товсті
і широкі,
я пішов
не в злочинські гурти,
не в гурти,
що цураються люди,

а працюю...
чи можеш
в'явить собі ти,—
я працюю
на Тракторобуді.
Не мани мене в край,
де я ріс:
Тракторобуду свого
я не кину,
я на стіни
заводу підніс
не одну вже цеглину.
Я радію,
що працю ложу
на завод,
хоч малу, не велику.
Я радію,
що в хвартусі
довгим ходжу
й на ногах
ношу лапті із лику.
Прийде час...
Отоді, моє рідне село,
й на твоєму
замученім полі,
де безліч
непотрібних
рослин скрізь цвіло,
загуля
новий трактор по волі,
загуля і зоре
твої ниви старі,
розрівняє,

розгладить всі межі.
Він посіє, покосить,
поробить пари
на землі,
що колгоспам належить.
Зацвіте, забуває
ще дужче колгосп,
його трактор
з нового заводу
оживить, не допустить
до лиха і сліз,
що лилися
мов дощ в непогоду.
Тракторобуд,—
твое щастя,
о, рідний мій край!
Тракторобуд
тобі стане в пригоді.
Тракторобуд,
лише він, пам'ятай,
захистить тебе
в бурю й негоду.
Не журися ж,
о, рідне село,
що тебе я
надовго покинув;
що покинув куток,
де дитинство цвіло,
не журися!
я ще не загинув.

Д О В А Р С Т А Т У

На чистім степу розкинулось будівництво Тракторного заводу. Кривою гадюкою обплутувала будівництво водонасосна канава і тягнулась далі у степ.

По канаві розливалися веселі переливи сміху, а інколи і пісня чулась, мов з далекої підземної норн. Наверху ходили мовчазні постаті інженерів і десятників. Часто інженерські руки залазили у пузатий портфель, витягали великий лист, що називався пляном. Ретельно роздивившись, інженер призивав бригадира ударної групи Безпалова, показуючи пальцем канаву.

— Тут потрібно розкопати ширше для колодязя. Канаву щоб не робили ні ширшу, ні вужчу як півтора метри, — скажете своїм хлопцям.

Безпалов сприймав ці слова від інженера і передавав своїй завзятій братві.

— Сьогодні наша бригада не підкачала, — сказав Олійник до інших.

— Ми сьогодні добре врізались у землю, на два з половиною кубометри викинули кожний.

— Давайте, хлопці, може встигнемо ще до вечора по метру викопати, — підбадьорив Арсенов.

Хлопці ще краще нагнулись до лопати, і знесилена вона мусила сковзати з-під ноги завзятих переможців.

— Ми повинні втерти носа терещенківцям. Хлопці, не здавай позицій, — вигукували завзяті комсомольці.

— Перемогти! — ще голосніше чулося.

— Переможемо! — неслося канавою, і її стіни неначе дрижали від гарячих слів молоді. Стукіт кірок, брязкіт лопат і викрики людей — все зливалося в одне суцільне, а вітер по звичці цей гамір підхоплював і переносив, мов тяжкий вантаж всім, хто був у канаві. Ніс вироки змагання до ударної... Терещенківцям. Терещенківці теж відгукувались. Більшість із них виявились відданістю своїх грудей і соковитих м'язів боротися за темпи. Немов окропом опшарений Терещенко підскочив на ноги і з наказу сонця швидко заговорив:

— Сонце заходить, кидай роботу, товариші. Підем вже до бараків спочити.

Мусили коритися, як бригадирові. Один за одним повилазили з канави і направились до безпаловців довідатися про результат змагання на сьогоднішній день.

Безпаловці в цей час енергійно працювали.

— Ну, як діла, комсомольчики? — першим заговорив Терещенко.

— Нічого, думаєм на всі сто, — відповідали завзяті комсомольці.

— Скільки ж кожний з вас викинув сьогодні кубометрів.

— Кожний викинув по два з половиною кубометри за сьогоднішній день, — відповів Безпалов.

В мить по обличчях терещенківців пробігла гаряча кров соромливості.

— А в нас кожний по півтора... — не доказав Терещенко.

Але його група, помовчавши хвилину, почала соромливо виправдуватись. Довго ще радились і сперечались між собою дві групи. З степу лагодилась наступати мовчазна і похмура ніч. Обидві групи не поспішаючи разом посувались до бараків, лишаючи позад себе мовчазну канаву, що чекала тихої ночі.

Як тільки сонце починає докочуватись по небі до підвечір'я, уповноважена для перевірки соцзмагання ударних бригад Клейман, весела комсомолка, підходила до безпаловців з папкою під пахвою, як носять конторники.

— Як діло, т. Безпалов? Чи не підкачали хлопці твої?

— Ні, — відповів Безпалов. — Сьогодні перевиконали навіть вчорашній план. По три кубометри кожний викинув з глибини землі. Коли не вірите, то зміряйте самі.

— Молодці хлопці. Отак борються за темпи. Я сьогодні піду в контору, всім похвалою про вас забризкаю очі. Нехай пам'ятають групу чорноробчударну.

— А як група Терещенка? — запитав крайній із них підпертий лопатою. — Чи не залізла по вуха у сором?

— Сьогоднішній результат ще невідомий.

Клейман, не гаючи часу, направилась до Терещенкової, міряючи своїми ногами ширину калюж.

За звичкою уповноваженого, Клейман починала своїми першими запитаннями обмацувати бригадирів.

Терещенко, зрозумівши її перше запитання по очах, примушував свого язика не так як учора, а жвавіше ворушитись і викидати бадьорі слова перемоги.

— О, сьогодні моя бригада не підкачала. Кожний домігся викинути три кубометри на день.

Клейман лагодилась щось інше записувати, але, почувши слова бригадира, як на голках, скочила з місця.

Терещенко... Група, що вчора викинула півтора метри... Той, якого група пленталась у хвості... І раптом — три кубометри. Її звиклий до думок мозок, захоплювався думати про змагання, про Безпалова, але настирливий парняга Працишин перешкоджає думати.

— Ну, як Клейман, наші завдання вчорашні виконані? Можливо, ще й випередили безпаловців?

— Нічого, наслідки гарні. Ви зрівнялись з безпаловцями, — промовила вона, як після особливо тяжких думок.

— Ми не відстанемо від них, — говорив той, у кого голова від ентузіязму за темпи тріщала. І далше продовжував:

— Ви соромливими словами зі всіх сторін обкидали нас, а тепер ми безпаловців догнали й думаємо випередити.

Клейман тим часом шукала слів, щоб відповісти цьому завязаному парубкові.

— Держись тоді, водобуд, першими будуть шогати терещенківці, — продовжував той самий голос.

Канава. Вона приймає в свої обійми і всіх тих, хто відряджений, щоб скоріше побудувати кузню тракторів, і тих, хто залишає самотні господарства, на прощанні з родиною зобов'язуючись через короткий час принести трохи зароблених грошей. А бувають і такі, у яких мозок жалісно просить учитися. Погано таким, які потрапляли до канави в обійми, не маючи у міцних мускулах кваліфікації.

— А молодь? Хто зібрав її сюди зі всіх закутків радянської землі?

Про це не мало передумали і безпаловці і терещенківці та рутштейнівці, мабуть більше, як хто інший. Коли наступали наїдливі часи, а стіни канави й лопати набридали Півоварову, він перший обризкував терещенківців своїми думками про кваліфікацію.

— Ех, і набридло мені вже ритися в цій канаві. Нічого не бачиш крім стіни землі та своєї лопати.

— Що ж тобі, Півоваров, тут набридло так в канаві?

— Мені аби гроші платили, я згоден тут ритися,— сказав юнак, схиляючись нижче до лопати.

— Але яка користь бути чорноробом? Сьогодні тут, а завтра десь інде будеш працювати. А скоро, кажуть, машини будуть працювати замість чорноробів. Вже ж є і на Тракторобуді машини, що риють канави, я сам бачив ту машину.

— Да, не мішало б, щоб мати в руках якусь кваліфікацію. Ну, вміти машиною керувати, або хоч і за варстатом стояти,—перебивав своїми словами Мазурик чоловік середній на зріст, що з захопленням взявся розповідати.

— Обов'язково я перший піду, коли тут будуть набирати на перекваліфікацію, хоча б на курси. Підучусь хоч трохи, а там сам на практиці навчуся,— вже з намірами казав Півоваров.

Півоваров, маючи слух не поганий, перешунав і хапав слова прохожих, балакунів власним мозком. І раптом роздався заклик групи:—на роботу! Півоваров на ходу сповіщає своїх терещенківців і знайомих про новину:

— Мені казав товариш, що набирають на перекваліфікацію до учебного комбінату. Я перший іду до цехкому, нехай дає рекомендацію до учебного комбінату.

Його обступили знайомі.

— Невже набирають?

— Кого? Чорноробів?

— Ти теж поступаєш? — навипередки неслися до нього запитання різних голосів.

— Так, приймають чорноробів. Я теж поступаю туди вчитися.

— Я також буду вступати до учебного цеху. Доки я буду без сталої кваліфікації?

— Алеж цехком відразу всіх не пошле на перекваліфікацію. От, як мене — що вже попрацював не малий час на цій канаві, я свою грудь ложив, щоб іти в перших рядах ударників.

Довго вони так би мінялися словами, якби бригадиріві слова, прорізаючи повітря, не стали ребром:

— Хлопці, давайте всю увагу й ентузіазм звернемо на те, щоб до вечора по півтора кубометри викинути. А набалакатись ще встигнемо після роботи!

Слова про перекваліфікацію облетіли як телеграма, скрізь вздовж канави, западаючи кожному робітникові до захованого острова думок. Деякі молоді серця безпаловців прийняли з гарячим привітом, а деякі ховали слово „кваліфікація“ у довгу скриньку, маючи на серці одну заховану думку:

„Кваліфікація“... Нащо вона мені потрібна зараз? До кінця будівництва вже небагато, а там ноги на плечі, як зароблю трохи грошей, і буду дома“. Інші трималися не такої думки: „Заробив трохи грошей, а на весні поїду додому працювати в колгоспі“.

Працішин товаришував з Мазуриком ще з того часу, як вони зустрілись в комсомольському осередку, разом працюють і на канаві, разом і проводять свій вільний час. Працішин, скинувши спецовку, пішов обмитися. Його зацікавила зігнута над столом постать Півоварова, що в цей час перелистував вчорашній і сьогоднішній день своїми думками. Перед ним висунулась у пам'яті вчорашня об'ява старости технічного гуртка, що сьогодні навчання. Він має слухати сьогодні лекцію технології металю. Дожувавши хліб, Півоваров схопив зшитка і присів до столу, чекаючи слів старости, що заняття технічного гуртка почалося.

Два столи були в полоні робітників. Вони слухали лекцію викладача, а над їхніми головами плівся сивий цигарковий дим.

— Обробляти чи робити якісь речі з металю можна тоді, коли метал буде нагрітий до червоного вигляду,—продовжував викладач.

— А коли метал буде у рідкому стані, з нього можна виливати речі у спеціальних формах.

І тоді, коли викладач глянувши на свій годинник, зашепотів над вухом старости: „Я спізнюсь додому“, Дударов, староста технічного гуртка забирав собі належне слово.

— Товариші! Вільше уваги потрібно приділити відвідуванню нашого гуртка. Бо наш гурток має теоретично підготувати даного товариша, який зможе за місяць піти на практику на обробку металю і лишитись працювати на Тракторному заводі.—І закінчувалось слово Дударова об'явою:

— Не забудьте, що позавтра о 7 годині буде знову заняття нашого технічного гуртка.

Кожний вставав з місця і крізь сивий цигарковий дим пробивав собі дорогу. Піоваров не вставав з-за столу. Його задуману душу зігріли слова Дударова. Його заставляли думати.

— Нащо я буду ждати ще місяця, коли мене вже прийняли до учбового комбінату?—

Сьогодні я покинув канаву, а завтра — мене зустріне варстат.

Піоваров сонно потягся, протер кулаком заспані очі й як завжди кіпцюю вистрибнув з-під теплої ковдри. Він вперше почав такий приємний передзимовий день. Як гарно почувавш себе в такі дні, як хочеться працювати. Пригадалось минуле, та мусив відкинути, бо до нього підходили Працишин і Мазурик.

— Піоваров, ти вже готовий?

— Чому ні? Готовий.

— Так, підемо, чи що? — запитував Працишин. Він приїхав на будівництво з Мазуриком з глухого села від комсомольських лав. Його притягло сюди навчання, а тепер він іде з товаришами учитись будувати металеві рейки до соціалізму.

— Підем, я не заперечую.

До учбового цеху лишилось ходу їм ще десять хвилин. Вони пірнули в скляний будинок, в який з усіх боків заглядало в останній раз сонце.

Вмить Працишинові очі помітили знайоме обличчя Бедлінського, що робив у групі Левицького.

— Броньку, яким випадком ти сюди попав?

— Дуже просто. Рекомендував цехом і усе, — відповів той жваво.

— А ще хто тут є з знайомих? — запитав Піоваров.

— Є тут ще з бригади Безпалова, Арсенов, — відповідав Бедлінський. Знайомі збилися невеличкими групами і щось жваво один одному доводили.

Аудиторія в повному зборі ждала, коли інструктор, середня на зріст людина, щось запропонує.

Хвилинка чекання. Губи інструктора заворушилися, і вся аудиторія завмерла.

— Спочатку приступимо до вивчення інструменту, яким повинен користуватися слюсар, обробляючи метал.

Його слова ковтав разом з усіма Піоваров.

А потім з інструкторового рота вилетіло: напильник, молоток, зубила...

В цій аудиторії Піоваров почував, як зростали і поповнювались його груди від інструкторових слів.

П Р О   М І С Т Е Р А

З хмародряпного міста
на будівлю

приїхав містер.

Приїхав, глянув,

йому не вперше

роздивлялись,

в пляни олівчик

вперши.

Роздивився ферми,

сказав:

— Да-а!

Але який термін

оцих завдань?

Кажуть:

— Перше липня!

— Але якого року?

І хитро кліпнув

містер оком.

Від сміху у нього

сліз злива:

— Що? цього?

це неможливо!

* * *

Над степом,
наче над чорною ямою,
місяць повис
блискучою плямою
і добре бачив,
над степом висячи,
як рушили на штурм
тисячі.
Сурми не грали,
не гув
барабан.

Але люди
помалу залили котлован,
у місячнім саяві
мерехтіли лопати,
бігали тіні
чорно-лапаті.
Помалу місяць
по небу котився,
стогнала земля
від ударів тисяч.

* * *

Уночі повітря
холодне і чисте —
вийшов гуляти
у ніч містер.
Біг по небу
прозорих хмар
караван,
гуляючи містер
зайшов в котлован.

Гув котлован,
як розпечене горно,
від людей
в котловані чорно.
Вилітали на гору
брили землі,
люди ховались
в синій імлі.
І заривалися
глибше й глибше —
тисячі тонн
піднести могли б ще.

* * *

А ранком
поїхав містер
у далеке
хмародряпне місто.
І врізалася думка
лезом меча.
— А вони
скінчать!

Т Р А К Т О Р О С Т Р О И

Черный шлях, закат в огне,
Все те ж мотивы проводов,
Гуди земля, играй стране
Железный марш, марш тракторов.

День, как конь быстроногий, бежит
По степи, где туман закурился.
Я читаю чудесную книгу „жизнь“
И вдруг остановился.

Под ногами из грязи месиво,
А вверху плакат — стой и строй,
За какие-нибудь два месяца
Была степь, а стал Тракторострой,

Тусклая осень постройки
В ночь отлетела туманом,
Утром гремя землеройка
Рыла еще котлованы.

Эпоха! эпоха! эпоха!
Жизни, что надо жизнь!

В балки уносится грохот,
В небо ползут этажи.

Это — не сон и не сказка,
Это — гудящая быль.
Осенью тусклой и вязкой
Росли корпуса, как грибы.

Ветры злы и хмуро небо,
Мы как дети солнцу рады,
Но о тракторе и хлебе
С наших уст гремят баллады.

Каждый участок Тракторостроя —
Геронкой, борьбой об'ят.
И я пришел сюда для боя
В ряды ударные бригад.

И я не устаю, ребята,
В седой осенней мгле,
Греми, греми, моя лопата,
Пой песенку земле.

* * *

Земля. Открыть я тайну,
Хочу твоих глубин,
Звенит песок печально,
Как сказ степных былин.

Года идут, их много,
Века их соберут,
Ковыльною дорогой,
Ушла степная Русь.

Казак не ищет стана,
Не скачет на коне,
В татарские чапаны
Не нарядилась степь.

Закат кровавой лапой
Схватить землю готов,
Грохочет в дымных латах
Дружина тракторов.

Маруся Мытова,
Примерный каменщик,
Марусе цитовке
Привет мой пламенный.

У тебя, Маруся, руки
Пошершавей кирпича,
На лице не видно скуки,
Ты все так же горяча.

Ох, суета да суета,
Короток день, короток час;
За восемь дней кладем этаж.
Попробуй, обгони-ка нас!

* * *

Подходят тучи, тучи скопом
Со всех сторон, со всех сторон
Идут шестнадцать землекопов,
И весел их лопаток звон.

Позади их младший хмурый,
Месит грязь ногами крепко,
Кучерявый, смолокурый,
Глянул вихорь из-под кепки.

Что ты нос повесил, Мишка?
Али болен, аль устал,
Знать, какие-то мыслишки,
Гложут парня неспроста.

— Эх ребята, — он в ответе,
Жизнь что надо, не беда,
Только я на белом свете,
Сроду счастья не видал.

И когда глаза смыкаю
Я ко сну после работ,
Предо мною вырастает
Этот сахарный завод.

Там хмельными вечерами
В звонком озере гульбы
Девку с жадными глазами
Полюбил я, полюбил.

Мы ушли путями разными,
С ней мечты мои ушли.
Это счастье сероглазое
Замаячило вдали.

Звал заводик медной глоткою
На работу по утрам,
Но с простой разбитой лодки
Пересел я на корабль.

И у жизни не холоп я
Рыть я буду, петь я буду,
Молодые землекопы,
Балалаечная удаль,

Молвил старший. — Вот так штука,
Ищет счастье, что ж изволь —
Протянул ему он руку,
На руке сухой мозоль.

* * *

Поселок наш похож на город,
Как ульи—шумные бараки,
Гудков назойливые споры,
За буераком.

Осеннее слепое солнце
Улыбку на лице не выжмет,
Я утром в дымчатом оконце
Головку русую не вижу,

Бегут, слизятся облака,
В грязи завяз авто,
И тает мертвая тоска,
Гремит людской поток.

А рядом высятся громады,
Полуотстроенных домов,
Идут, идут, идут бригады,
Растет прибоем шум шагов.

Заря дотлеет в кирпичах,
А вечером кругом ни зги,
И по ночам, и по ночам,
Стучат рабочие шаги.

* * *

За осенью — ее подруга,
Поет мятелями зима,

В бешеной, косматой вьюге
Стоят исполины дома.

А потом, за вешними снегами—
Курс на трактор, полный ход.
Задрожав большими корпусами,
Снимет якорь тракторный завод.

А потом, за вешними снегами,
За звенящей полою водой,
Молодыми крепкими ногами
Первый трактор станет в строй.

З А В О Д В С Р О К

Зимнее время
Не даром прошло:
Клали бетон
И стропила.
С пургой поспорить—
В привычку вошло.
А руки с задором
В'едались в зубила.
Морозное утро
Кусало лицо,
Ветры, сердясь,
Налетали,
Хлестали.
Но грубая кожа
Терпела легко
Под звон ударов,
Балок
и стали.
И кажется в эти
Бурливые дни
В клочущей
Братской стройке
О соревновании

Песня звенит:

— „Штурмами

Выполним сроки“.

Но опоздания,

И прогулы,

И небрежность

В работе своей,—

Над стройкою

Всплыли

Их мрачные

гулы

И бандой вселились

В разгарище дней.

Тракторстроевец,

Слушай и ты:

Нам ли в конце

Подаваться?

Крепче вгоняй

В фермы болты.

Ни шагу

Назад!

Не отступаться.

Приступом!

Штурмом!

Догнать!

Наверстать!

Прорывы согнуть

В бараний рог.

И харьковский

тракторный

Спаянным выступом

Смело закончим в срок.

П І Д О Й М И   Ч Е К А Ю Т Ь

— Кинь книжки, Іване, — йдем до міста. Вихідний — гуляй...

— Еге, його відтягнеш, бач, як розп'явся над столом. Креслить усе.

— В інженери мітить!

Ці незлобиві, колючі сами по собі слова, народжувалися й умирали в кімнаті невеликих кубометрів одного з тракторобудівських бараків.

Шворінь, сорокалітній з напівіржавим обличчям, і п'ять молодших віком й розрядом товаришів-слюсарів зібралися використати вихідний, з'їздити до Харкова. Їхали „по ділам“, а там як прийдеться, може з Спиртотресту попадає й за „галстух“.

— Чваниться, — вирішив Митро Зубів.

Іванова поведінка трохи дратувала всіх — уже близько 4-х місяців учить він на курсах підвищення слюсарської кваліфікації, день і ніч гризе книжки... ось і тепер жабою розп'янувся над столом. Не хоче уважити товаришам, поїхати разом до міста... Чваниться...

Іван „чванявся“, прикинувши до кремезного стільця, схилив мідночервоне з різьбаними рисами обличчя над білим аркушем паперу.

З першого погляду на рисунок в очі впадали лінії, лінії й лінії. Випадково накидані, втілені в сухе тіло паперу. Вдивившись — зникала випадковість, дотики й перетини лінії відповідали своєму місцеві, утворюючи певні рамки для кожної накресленої речі.

На вас дивилися всі струменти, починаючи з зубила, керна й кінчаючи мутровими ключами, на чолі з ключем-алігатором, який ось-ось поверне свою крокодилову голову й, звиваючись довгим тілом, кинеться на своїх братів.

— Так, не підеш, Іване? — натягаючи капелюха, запитав Шворінь, — учися, учися... курси закінчиш; знов же попадеш до мене в підручні. Пішли, хлопці.

Щире весняне світло лилося у вікна. Іван, закінчивши креслення, протер почервонілі очі й почав робити гімнастичні вправи. Напружувалося тіло, скорочувалися й мов дзвеніли м'язи, луццали кістки.

Помацав повище ліктя, задоволено всміхнувся. Далі, мов залізо магнетом, Іванів погляд притягся до плякати на стіні.

Главное тут состоит в том, чтобы иметь страстное, большевистское желание овладеть техникой, овладеть наукой производства.

(Сталин).

— Страстное, большевистское желание овладеть техникой, — напівголосно повторював Іван, риючись у книжках, — і де в чорта поділись „Детали револьверных карусельных станков и их изготовление“.

У дверях показався Митро.

— Ти не поїхав?

— Вернувся!

— Чому? А-а-а-а... даремно турбуєшся, — всіхався Рубан.

З вихором свіжого повітря в кімнату влетіла Оксана, з-під пов'язки пасмами вибивалося й крутилося волосся, в обличчі була весна.

— Добрий день! Чому ви тут сидите, мов заткнуті у пляшці?..

— Спитай його, — вказував Митро на Івана, — Тільки й живе цими смердючими книжками...

— А ти? — кинула Митрові Оксана й, ніби щось пригадуючи, полізла до кишені, витягла зубила.

— Іване, вчора загартувала, а воно цукром кришиться.

— На який колір гартувала?

— Кольори гартування перемішалися в моєму черепку, — вдарила себе по лобі Оксана, — де технологія металів?

І чотири руки шаруділи поміж книжками. Знайшовши потрібну, перегортали, переглядали, перечитували, сперечалися, погоджувалися й, розв'язавши одне питання, бралися за друге.

Митро сів на ліжку, поторсав своє кучеряве волосся — вона може навіть не помічас... невже... що визначають Іванові слова „але даремно турбуєшся“?

Де взялися ці курси?.. Іван уговорив Оксану, Митрові та іншим товаришам по кімнаті жити не давав — учись та й учись: „Нам, каже, треба теоретично підкуватися технікою“, особливо натискував на те, що ми повинні опанувати всі підйоми техніки, що робітник — інженер, інженер — робітник.

Оксана вчиться разом з Іваном, Митро не захотів — сухе, нудне — „на практиці більше одержу“. Оксана

так захопилася вченням, що рідко коли вривала час для розваг.

— Вона мене не помічає чи й не бажав помічати за останній час...

— Пожди...—Митро скинув з цяха гармонію, надів ремня на плече. З хрипким шипінням розтягнулася гармонія, зігнулася трибком і, набравши повні груди повітря, задзвеніла міддю, заголосила в метких Митрових руках. Водоспадом падали звуки у вікна, дрижали шибки.

— Митро...

Рявкнула, осіклася музика—затих обідець трибка.

— Ми ламаємо голову, на скільки градусів заточувати різак на мідь, а ти... буде час і повеселитись.

На мить в глибоких очах Оксани Митро побачив іскорки розтопленого чавуну.

— Іди сюди, разом будемо братися за підойми техніки.—Підійшов. В очах замелькали, поповзли чорненькими ланцюжками рядки. У вустах Оксани та Івана вони оживали і низкою, слово за словом проходили через вуха, маюючи в уяві деталі, варстати й обробку. Раптом Іван ударив долонею по столі.

— Я й забув. Сьогодні ж встановлюють автоматиків. Цікаво. Катаємо.

— Ходім. Зайдемо до кузні, тепер уже як загартую,—всміхалася Оксана, вимахуючи зубилом,—не буде печивом ламатися.

— Ідіть, мені варстати насточортіли, ремонтуючи їх. Митро солодко потягнувся й звалився на ліжко.

Оксана та Іван простували до ремонтно-збирального цеху.

В цеху зустрів стук, дзенькіт струменту, серйозні ділові обличчя робітників, своєрідний кислий запах

металю, фарб. До Івана підійшов бригадир, похлопав по плечу й, натискуючи на „і“, промовив:

— Ще один закордонний у відставку.

— Варстати?.. — разом запитали Оксана та Іван.

— Так, так. Автоматик — варстат. Повзунок, з хрупкого чавуну, удару не поважає. Сидоров необережно повівся з молотком, ну й вийшов горох з дорогої деталі.

В голосі злість — не злість, гіркість. У Івана свердельцями закрутили думки в голові.

Невміння, незнання елементарного з технології металів. Холодний чавун теж має свої капризи, їх треба знати. Не перший варстат покинув крицеві лави через наше невміння. Це ж монтаж тільки починається, треба якнайскорше підготувати такі кадри, що боліли б за цілість машини як за цілість свого тіла. За кожну машину Америці й Німеччині заплачено золотом; зіпсовано — золото викинуто у звальну яму.

Розглядаючи новопривезені машини, на очі спадала точність пригонки деталей, старанність обточки, жодного зайвого приливу в виливних речах.

— Німецька точність.

— Так, так, нам потрібні технічно озброєні кадри. Ворочалися лопастями думки у Івана, коли він повертався до барака.

— Що, вхопився вже за всі подойми? — зустрічав Івана Шворінь з шкляними очима й неповоротним язиком.

— Не за ті подойми беретеся, Степановичу, нас чекають інші.

— Е, Ванюша, ця підойма теж хитра штука — притиснеш її за горлушко, і побіжить по твоїх жилах вогник, вогник, Ванюша...

ше й настиріливіше вимагали на робітничу силу й нові кадри. Вони відчували перший липень — термін пуску заводу, до якого залишилися дні.

— Робітників, м'язів, крові — настирливо вимагали цехи.

Курси підвищення кваліфікації не відставали від загальних темпів будівництва. Випустили дотерміново декілька найкращих учнів. Між ними були Оксана й Іван, їх послали в новоорганізовану бригаду по монтажу, давши Іванові четвертий і Оксані третій розряди. За пропозицією Оксани бригаду назвали „ім. 518“. Одного разу до бригади, де працює Шворінь, надійшов Викидько — той самий, якого судив товариський суд за прогули та рвацтво.

— Степановичу, пора нам за шпаруни, молодші підросли.

— Роботи всім по горло, Викидаше. — Помовчавши Викидько скривав своє землисте обличчя в бік бригади „518“, пригадав Іванове прокурорство на суді.

— А по якому розряду мозолите руки, Степановичу?

— Четвертий.

— Рубану Іванові теж четвертий дали — й ядовите — ха-ха-ха... — шарпнулося, розляглося по цеху, — комсомолія ж...

Масла підлито — вогник роздмухувався. „Як же воно, — міркував Шворінь, — я ось цілісінький рік працюю по четвертому, а Іван давно був у мене за підручного? Й на тобі — раптом четвертий“...

Шворінь не був рвачем, але в його голові не вкладалося одне — чому в нього підвищувався розряд регулярно через кожні півтора роки, дійшовши до четвертого, а інші — працював — не працював...

— Викидаша правий — комсомолія!..

В перерву Шворінь був у робіткомі.

— Я люблю правило, а ви його затираєте...

Розібравши справу, робітком вніс пропозицію дати Шворневі та Рубану пробні роботи, відповідні четвертому розряду.

Шворінь був задоволений...

— Правильно — в рукопашну, з терпугом у руках біля клещат... Тут не обманеш.

Другого дня майстер роздав Шворневі й Рубану папірці з накресленими ручними клещатами.

— Зваграниць, Степанович? — звернувся майстер до Шворня.

— Клещата?.. — всміхнувся — правда, він їх не робив, але й робити нічого „ніби не ними намоволені мої долоні“.

— Може в рисунку чого не зрозумієте, я можу пояснити! — Запитував Іван Степановича.

— Розберемо!

Хоч Степанович і знав, що прийдеться попаритися над кресленням, але, що скажуть робітники, коли підручний вчитиме слюсаря — Шворня.

Вдивлявся в рисунок, а креслення з-під непомітної темної завіси двоїлося, вгиналося в очах лініями, птахами розліталися стрілки.

Від напруження в мізку горіла голова.

— Зваграню... пригонка буде з німецькою точністю.

Всміхнувся Іван, просвердлюючи пази в голівці клещат. Це ж він робив другі, одні клещата „зваграниць“ ще на курсах.

— Оце баня — витирав спітніле обличчя Степанович.

Удари, пиляння, дзенькання, що народжувалися з-під молотків, терпугів, зубил, дратували почуття й тупим зубилом били Шворня по голові.

— Прокляте павутиння... оце мабуть і буде внутрішній діаметр.

— Будемо висвердлювати.

Топилося обличчя Степановича над рисунком клещат. Людина, що роки керувала двигунами парового та внутрішнього горіння й, уловивши найтонші побічні звуки чи зміну калатання серця в цім металевім тілі, ця людина — Шворінь, спокійно, впевнено лікувала ту клітину, той орган, що порушували гармонію праці складного механізму.

Але рисунок — краплина туші, загнав цю людину на слизьке, разом із потом випарилася впевненість.

— Посувається діло, Степановичу?

— Сунулося, сунулося, Ванюша, та й обірвалося.

Шворінь подав Іванові свої клещата, той зложив їх, але в пазах голівки був такий шат, ніби колесо в розбитій колії.

— Я ж казав, що незрозуміло в рисунку...

— Ет, там балакаєш...

Підійшли робітники, обступили Рубана й Степановича, розглядають роботу.

Шворінь узяв рисунок, обвів присутніх поглядом і, тикаючи пальцем у креслення, почав:

— Загнав, а чому? Оце чортове мереживо, це павутиння обплутало мою голову й виссало з мене всі соки. Розміри розлетілися птахами — лови!.. Треба взяти внутрішній, а я зовнішній. От і гризи залізо. Таки правду Ванюша казав „нам треба опанувати підойми техніки“. Ми хочемо забрати ці підойми голими руками, а воно не те — хитрощі техніки вимагають не тільки мозолів на руках, а щоб і голова ними укрилася. Що, незрозумілі мої діркуваті балачки? Приходьте до нас увечорі — Ванюша майстер розжовувати.

Того ж дня надвечір Дмитро з гармонією за спиною шагав по брукові, прямуючи до автобуса, з-під його ніг вискакувала чавкаючи гразюка й розліталася на всі боки. „На Магнітобуд, Турксиб, скрізь знайду роботу“, проносилось в голові Дмитра. „Рік тому боявся скрипу коліс, а тепер — слюсар третього розряду... К чорту Тракторобуд, рік працювати підручним“...

Дивився кругом, дивився й нічого не бачив — сліпа образа душила Дмитрову істоту й лилася через край.

— Куди так поспішаєш? Та ногами легше розкидай, аж люди оббігають.

Перед Дмитром куна чоловік з п'ятнадцять комсомольців, хлопці, дівчата, між ними Оксана.

Зуби зціпив з пересердя.

— І вона з комсомолом!..

Оксана висунулася наперед — в очах щось нове, радісне, рішуче.

— Ходім на комсомольські збори — мене сьогодні затверджують у комсомол.

— Роцот узав, їду!

— Чого й куди поїдеш, Дмитро?

Питала, очі гострі, пронизували, перевертали Дмитрове нутро — переплуталися думки, спустило в голові.

Оксана знала Дмитра, знала, що в нього немає рідні — наймит з малих літ. У нього всюди родина й ніде її немає. Повз, метрів за 40, важко, басковито сунувся потяг.

Дмитрові пригадалося, як завіз його сюди потяг, коли тут крім степу та ярів не було ще нічого. Кинув навколо поглядом, на південь, соціалістичне місто пишалось 8—10 поверховими будинками; на північ — підіймалися залізобетонні шкляні обличчя цехів, тепло-електро-центральної, риштовання вдерлося до неба.

З цим усім зрісся, зболівся Дмитро.

На Дмитра дивилися десятки молодих очей з докоро-
мом і ніби промовляючи:

— Куди зібрався летіти?

— Кидаєш сім'ю, — колектив робітників.

— Кому залишаєш будівництво — свою родину?

Мов спійманий на чорній злодійській справі, Дмитро
озирався навкруги, роззброєний, шукав поради.

— Ха-ха-ха... — вибухнуло з молодих палких грудей.
Сміявся і Дмитро. Теплими хвилями обгортав його цей
молодий, щирий сміх.

— Оксано, бери лігуна цього під крило, та гайда,
мерщій на збори, а то спізнимося, — вигукував з на-
товпу один комсомолец.

— Знаю, який тебе їдзик укусив, — взявши Дмитра
під руку, жартувала Оксана.

Увечорі, у знайомій нам кімнаті посередині стояв
довгий стіл, кругом нього сиділо чоловік 15 робітників.
Іван розгорнув білого аркуша і водив олівцем по ри-
сунках, за рухом його пальців пильно слідував Сте-
панович.

Іван уривав хвилини, використовуючи їх на ро-
з'яснення тех. походу.

— На Тракторобуді сітка технічних гуртків охопить
2000 чоловіка. Під техучобу відведено спеціальні
баракки.

Дмитро уважно слухав Оксану, яка читала про
властивості заліза, чавуну та криці. Дмитро захоплю-
вався, з голови не виходили Іванові слова: „на нас
чекають підойми техніки, ми повинні опанувати їх“.

Слухаючи, сперечаючись, Дмитро не помічав, як його
волосся крученим дротом перепліталось з волоссям
Оксани.

Ш

Т

У

Р

М

Ветер бешен порывом ночи,
Он в цеху раскачал фонари,
Комсомол,
Инженеры,
Рабочие
Объявили штурм—
на прорыв.

Мы склонять не привыкли знамена
Перед барьером помех—
И уверенные колонны
Затопили
Отставший цех.

Там машины людской закалки
Совершают сознательный труд.
Там разумные бетономешалки
Без конца замесы жуют.

По досчатым упругим формам,
Набирая в полете разгон,
Растекается покорно,
Облегая каркасы, бетон.

Чудеса создающая воля
В каждом замахе упрямых лопат,
Человеческим
Бьется прибоем
О сырой массив
Эстокад.

Даже ветер охвачен порывом
И сдувает с носилок песок,
И своей безалаберной силой
Если б мог —
Он бы тоже помог.

И последний и быстрый грохот
Затопили лучи зари.
Весть родилась
Радостным вздохом:
Ликвидирован прорыв.

М

Е

Т

А

Шоретко:

— Газу закордон не дав.
Треба щоб зробили самі.
Щоб в полум'ї газу
Металь тав.

На протязі семи
день зробить.

І ще додав:

— Можливо, що газ—
— метан.

Не знайдете,
— завод став.

Взялися.

Мета—метан.

А як добуть?

Очі в колбах
другу добу,

Очі на лоба
йдуть,

І стоїть метою метан
наче редут.

На дворі зима,
в колі метан.
Метан на металъ,
металъ не розтав.
Здавалосьь,
метан мета.
Це ж інженер сказав:
І раптом мета не та
І знову сиди і роби
Три, чотири
доби.
І шукай газ
як ворога.

На дворі зима.
Дунув сніг.
На столі голова уві сні.
На столі голова
годину, дві—
і знов починай
іти до мети.
В дзвоні скла,
в переливах рур,
хемік склав
газів гру.
Газ на металъ,
металъ розтав.
Знайдено газ.
Закордон, бережись.
Енергію в нас
не вкладем
в береги.

С К О Р О.

Скоро придет весна
И разольется потоками быстрыми.
Скоро придет весна,
И снова расстелет она
Под ноги пути золотистые.
Запенится моря волна,
Завесенится наша страна,
И—тракторный должен быть выстроен.

Где было лишь поле и луг,
Где ветрились травы, ракиты...
Где были лишь поле и луг,
Где томились соха и плуг—
Новый гигант закипит там.

Счастье! Какое счастье;
Строить его суждено нам.
Счастье! Какое счастье!
Возведены нашим участием
Сотни колонн бетонных.
Потом всходящее счастье
Пьем мы из собственной чаши,
Гордо вздымая знамена.

Мы не один еще будем
Строить стране завод.
Мы не один раз будем
Напрягать в наступленье груди,
Смело глядим вперед
В наши простые будни.
Мы—нового сплава люди,
А путь наш—вперед и вперед.

Скоро придет весна
И разольется потоками быстрыми.
Скоро придет весна,
И снова расстелет она
Под ноги пути золотистые.
Запенится моря волна,
Завесенится наша страна,
И—тракторный должен быть
выстроен.

З М І С Т

	Стор.
Я. Городской — Лунке сьогодні	5
Дмитро Бобриків — На штурм	9
В. С. — Аркадій Мікуніс	15
Вадим Собко — Вірш про роботу	33
Санько Вербій — Сьогодні	35
Микола Бурний — Вогні Гофманок	37
Константин Чеканов — За Харьковский тракторный	55
Г. Иванцов — Цех	57
Микола Бурний — Прорив	59
Санько Вербій — Зима на будівлі	68
М. Слободський — Симфонія доби	68
Йосип Шутько — Гігант	69
Дмитро Бобриків — За трактор	71
Санько Вербій — Лист до села	85
Ів. Хохлов — До варетату	88
Вадим Собко — Про містера	97
М. Ковшик — Тракторострой	100
Константин Чеканов — Завод в ерек	106
Микола Бурний — Підойми чекають	108
Г. Иванцов — Штурм	118
Вадим Собко — Мега	120
Ворис Котляр — Скоро	122

